

'Ein Heldenleben'

Frederik Heemskerk

Dossier Willem Mengelberg

De geschiedenis van een zuiveringszaak

Boom Uitgevers Amsterdam 2015
272 blz. € 19,90 ISBN 978 90 8953 490 3

De 'zaak Mengelberg', is in zekere zin nog altijd niet gesloten. De wereldberoemde dirigent van het Concertgebouworkest blijft een uitdagend fenomeen. Hij zag niet dat hij gepaste afstand diende te bewaren van de Duitse bezetter en bleef op 'verdachte' locaties de *baton* zwaaien. Na de oorlog dient hij zich te verantwoorden voor de Eerraad Kunstenaars, een soort tuchtcollege. De maestro wordt levenslang verbannen van de bok en gaat in hoger beroep bij de Centrale Eerraad. Dit leek meer op een rechtbank, maar dan zonder aanklager: de leden deden zelf de ondervraging. Mengelberg, sinds 1933 woonachtig in Zwitserland, wordt niet gehoord. Hij kan alleen een pas krijgen voor de heenreis: het risico dat hij niet meer terug mag of kan wil hij niet nemen.

Met de blik van de geschoolde jurist neemt Frederik Heemskerk het dossier Mengelberg onder handen. Na een schets van Mengelbergs 'Heldenleben', komt de oorlog in beeld. Heemskerk somt op wat de dirigent voor de voeten wordt geworpen, loopt de verklaringen van de getuigen na, laat Mengelbergs verdediger aan het woord en houdt de uitspraak tegen het licht. De levenslange uitsluiting wordt omgezet naar zes jaar, wat in feite ook levenslang betekent: Mengelberg is op dat moment (1947) 76 jaar. Het intrekken van verleende onderscheidingen en het traineren van de paspoortzaak maken het allemaal nog wat erger.

Heeft Willem Mengelberg een eerlijk proces gehad, is hij te zwaar gestraft? Heemskerk, ook voorzitter van het Willem Mengelberg Genootschap, kraakt enkele kritische noten, maar lijkt in te stemmen met een toenmalig bestuurslid van het Concertgebouworkest. Deze kenschetste Mengelbergs gedrag als een misstap, 'een knieval [...] voor de bezoedelde voetzool der overmacht'. De vraag naar Mengelbergs beweegredenen laat ook het dossier onbeantwoord.

JAN VAN DER MEER

